

УДК 332.122

Спеціальні (вільні) економічні зони

*Микола Стецько, Петро Рендович
Тернопільський державний економічний університет*

Анотація

Розглянуто суть вільних економічних зон, необхідність функціонування їх в Україні. Запропоновано шляхи усунення та подальшого вдосконалення механізму функціонування БЕЗ, створення сприятливих умов інвесторам, спрощення процедури реєстрації інвестиційних проектів.

Annotation

The essence of free economic areas and the necessity of their functioning in Ukraine are investigated. The ways of liquidating and further improvement of the mechanism of FEA functioning, the creating of favorable conditions for investors, the simplification of the procedure of the registration of investment projects are proposed.

Спеціальні (вільні) економічні зони (СЕЗ) від моменту їхнього створення в Україні завжди були об'єктом пильної уваги з боку урядовців, учених і практиків. Але й дотепер немає одностайної думки щодо доцільності запровадження та ефективності використання такого механізму стимулювання розвитку територій.

Вільні економічні зони (ВЕЗ) як інструмент стимулювання розвитку окремої території в практиці державного управління відомий давно. Надаючи певні пільги та преференції підприємствам, що діють чи будуються на певній території, держава стимулює таким чином притік капіталу, активізацію ділових процесів, створення нових робочих місць із високою заробітною платою. Спеціальна (вільна) економічна зона являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України.

На території спеціальної (вільної) економічної зони запроваджуються сприятливі пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб, які відповідають принципам конкурентної політики Європейського Союзу.

В Україні питанням вивчення проблематики вільних економічних зон займаються Дергачов В.О., Піла В.І., Румянцев А.П., Савчук В.Р., Філіпченко А.С., та інші.

Метою статті є визначення необхідності функціонування вільних економічних зон в Україні.

Метою створення спеціальних (вільних) економічних зон є стимулювання розвитку депресивних і слабо розвинених територій, реструктуризація окремих галузей економіки, нарощування експорту товарів і послуг шляхом залучення інвестицій та впровадження інноваційних технологій.

На території України можуть створюватись спеціальні (вільні) економічні зони різних функціональних типів, які узгоджуються з принципами конкурентної політики Європейського Союзу: вільні митні зони і порти, експортні, транзитні зони, митні склади, технологічні парки, технополіси, комплексні та спеціалізовані виробничі зони, туристсько-рекреаційні тощо. Окремі зони можуть поєднувати в собі функції, властиві різним типам спеціальних (вільних) економічних зон.

Суб'єкт спеціальної (економічної) зони – суб'єкт господарювання, філія, відділення чи інший відокремлений підрозділ, що розташований та реалізує на території зони інвестиційний проект кошторисною вартістю не менше встановленої нормативно-правовим актом про створення конкретної спеціальної (економічної) зони.

Оцінка ефективності функціонування кожної спеціальної (вільної) економічної зони проводиться уповноваженим органом центральної виконавчої влади з питань економіки на основі регулярного (щоквартального) моніторингу таких показників діяльності її суб'єктів:

- обсяг фактично освоєних інвестицій як іноземного, так і вітчизняного походження;
- кількість створених нових робочих місць;
- обсяг реалізованої продукції (наданих послуг), у тому числі на експорт;
- сума умовно нарахованих платежів (отриманих пільг);
- сума сплачених податків, зборів та інших платежів до бюджетів усіх рівнів.

На основі результатів проведеного моніторингу уповноважений орган у порядку передбаченому законодавством подає свої висновки та пропозиції Кабінету Міністрів України.

Сучасні вільні економічні зони у світовій господарській практиці розглядаються як один із головних способів залучення іноземних інвестицій в економіку держави для забезпечення швидкого соціально-економічного розвитку її окремих територій, здебільшого тих, що перебувають у депресійному стані. „Метою створення спеціальних (вільних) економічних зон, - зазначається у Законі України „Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон”, - є залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України” [1].

Крім іноземного капіталу, залученого для активізації економічних процесів в середині країни, створення виробничих вільних економічних зон пов'язують з такими основними задачами:

- стимулювання промислового експорту і отримання на цій основі засобів;
- зростання зайнятості.

Створення вільних економічних зон спрямоване на лібералізацію і активізацію зовнішньоекономічної діяльності. Економіка ВЕЗ має високий ступінь відкритості відносно зовнішнього світу.

Станом на 01.01.05р. в Україні діяло 11 ВЕЗ, а в 9 регіонах введено спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку. За час функціонування ВЕЗ і ТПР було залучено інвестицій на суму 2,1 млрд. доларів (зокрема в 2004 році - 660,5 млн. доларів), з них 599 млн. доларів - іноземних; реалізовано продукції на 45,4 млн. гривень (у 2004 році - 20,2 млрд. гривень), зокрема на експорт - 15,8 млрд. гривень [3].

Після початку функціонування зон зі спеціальним режимом діяльності до 1 січня 2005 року було затверджено 768 інвестиційних проектів, зокрема на територіях пріоритетного розвитку - 556, у спеціальних економічних зонах - 212. Загальна кошторисна вартість усіх затверджених проектів складала 6,67 млрд. доларів. До бюджетів всіх рівнів у грудні 2004 року за рахунок реалізації інвестиційних проектів було перераховано 266,5 млн. гривень [3].

У 2005 році, відповідно до закону про державний бюджет, діяв мораторій на створення нових ВЕЗ і ТПР і затвердження нових інвестиційних проектів у діючих спеціальних територіях.

Законом України „Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України на 2005 рік” та деяких інших законодавчих актів України” від 25.03.2005 р. скасовано пільгові митні та податкові умови економічної діяльності у ВЕЗ та внесено зміни до всіх нормативних актів, що стосуються діяльності ВЕЗ в Україні [2].

Скасування Верховною Радою податкових пільг усім без винятку суб'єктам СЕЗ і ТПР мало неоднозначний вплив на економіку. З одного боку, вирівняно умови для конкуренції та „залатано” деякі бюджетні дірки, а з іншого – раптово і кардинально змінено правила гри для сотень компаній, які у рамках СЕЗ і ТПР забезпечували роботою понад 140 тис. осіб.

Проаналізувавши Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України на 2005 рік” та деяких інших законодавчих

актів України” від 25.03.2005 р., можна стверджувати, що зараз в Україні визначилася тенденція до закриття вільних економічних зон тому, що після скасування в них пільгових митних та податкових умов їх привабливість для іноземного інвестора знижується через те, що вона мало чим тепер відрізняється від решти території України. Вищезазначений закон вніс зміни до всієї законодавчої бази, що стосується діяльності ВЕЗ в Україні.

При розробці законопроекту було враховано досвід Польщі, на території якої сьогодні функціонує 14 СЕЗ. При цьому слід відзначити, що обидві країни одночасно – у 1995 році – створили свої перші зони („Євро-Парк Мелець” та „Сиваш” відповідно). Порівняльними є і масштаби діяльності. У польських та українських спеціальних режимах реалізовується по понад 600 проектів. Натомість, результати суттєво відрізняються. Наші сусіди у межах зон залучили 4,8 млрд. дол. інвестицій та створили 63 тис. робочих місць у той час, як вітчизняні аналоги становлять 2 млрд. дол. та 52 тис. робочих місць. Не на нашу користь і порівняння податкових пільг: 480 млн. дол. у сусідів і 1,6 млрд. – у нас.

Цілком зрозумілим є те, що таке ставлення до ВЕЗ з боку влади пов’язане з політичною нестабільністю в країні. Не можна нехтувати можливістю отримувати іноземні інвестиції. Вільні економічні зони потрібні державі, хоч, можливо, і не в такій кількості. Велика кількість ВЕЗ в Україні призводить до порушень податкового законодавства. Для виходу з такої ситуації потрібно чітко проаналізувати результати функціонування ВЕЗ відповідно до критеріїв, визначених Кабінетом Міністрів України (Постанова від 28.02.2001 р.) та залишити тільки ВЕЗ, що найкращим чином відповідають цим критеріям.

Компенсації втрат інвесторів у СЕЗ України можуть досягнути у 2006 р. 1 млрд. дол. За оцінками аналітичного центру „Інститут Реформ”, обсяг втрат інвесторів від скасування пільгових режимів у спеціальних економічних зонах і на територіях пріоритетного розвитку (СЕЗ і ТПР) може досягнути 1 млрд. дол. Така оцінка базується на методі розрахунків втрат інвесторів, проведених

польським Урядом у 2002 році при переговорах з ЄС, коли йшлося про можливість ліквідації 14 СЕЗ Польщі.

Адекватна компенсація втрат інвесторів в українських СЕЗ і ТПР може стати питанням „життя і смерті” інвестиційного клімату. Адже, саме через СЕЗ і ТПР в Україну прийшли перші крупні інвестиційні проекти з Японії та Франції. Наступні інвестиції з цих країн безумовно залежатимуть від розвитку подій навколо спеціальних режимів. Інститут Реформ під час круглих столів у Донецьку, Львові, Одесі, Ужгороді, Харкові та Києві опрацював законопроект щодо змін до базового Закону про СЕЗ, з яких ключовими є такі положення:

1. Обмеження строку функціонування окремої СЕЗ/ТПР на рівні 25 років. Таке обмеження ґрунтується, з одного боку, на модальній величині терміну створення українських СЕЗ, а з іншого, враховує польський досвід в цій сфері.

2. Обмеження переліку фіскальних пільг, які може отримати „новий” суб’єкт СЕЗ (zareєстрований після 01.01.2005 р.) до прямих податків.

3. Обмеження обсягу наданих пільг залежно від величини вкладених інвестицій. На перехідний період (до 2010 р.) максимальний обсяг пільг для одного підприємства визначений у 75% від обсягу освоєних інвестицій. А після 1.01.2010р. – на рівні норми ЄС: 50% від обсягу інвестицій.

4. Забезпечення набутих прав „старим” інвесторам (тим, що зареєстровані як суб’єкти СЕЗ до 01.01.2005 р.). На час перехідного періоду (до 2010 р.) суб’єкти, які уклали договори на реалізацію інвестиційних проектів до 01.01.2005 р. користуються пільгами, які вони набули на момент реєстрації договору. Однак, обсяг пільг на цей період обмежується 100% від обсягу освоєних ними інвестицій.

Слід відзначити, що суб’єкти польських СЕЗ мають право на пільгове оподаткування виключно за наслідками діяльності (оподаткування прибутку). А в українських суб’єктів найпопулярнішими (майже 70%) були митні пільги. До речі, польські СЕЗ уже сьогодні конкурують на міжнародному рівні з українськими регіонами за інвестиційні ресурси.

Польський бізнес чекає від українського уряду рішення щодо вільних економічних зон. Багато польських компаній залишилися незадоволені у зв'язку з ухваленням Кабінетом Міністрів України рішення про скасування пільг стосовно ВЕЗ.

В Україні працювали польські компанії малого й середнього бізнесу, які створювали робочі місця, допомагали виробляти нові види продукції та налагоджувати міжнародні зв'язки [4].

Для ефективного функціонування вільних економічних зон в Україні, слід:

- розробити чіткі схеми функціонування ВЕЗ відповідно до специфіки кожної з них;
- створити вигідні умови для вкладення капіталу зарубіжними інвесторами.

Головним та вагомим недоліком ВЕЗ є їх корумпованість, що робить існування зон гальмом для економіки країни. Тому, першочерговим завданням є чітке визначення програм дій даних ВЕЗ та розробка стратегій боротьби з корупцією в них.

Слід враховувати, що в разі ліквідації вільних економічних зон та територій пріоритетного розвитку проблеми корумпованості та економічної відсталості не вирішаться, і для подолання даних проблем слід знайти комплексний підхід до побудови ринкової економіки в країні загалом.

Важливо, узагальнивши та проаналізувавши недоліки, приймати заходи з їх усунення та подальшого вдосконалення механізму функціонування ВЕЗ України, створювати сприятливі умови інвесторам, спрощувати процедуру реєстрації інвестиційних проектів, звітності, створювати й удосконалювати інфраструктуру та інше.

Література

1. Закон України „Про загальні засади створення і функціонування спеціальних(вільних) економічних зон” від 13.10.1992 року //Відомості Верховної Ради України. – 1992. - №50.
2. Закон України "Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України на 2005 рік” та деяких інших законодавчих актів України” від 25. 03. 2005 р.
3. www.editor@korrespondent.net.
4. www.uadaily.net.